

AFG'ON RUBOBI CHOLG'USINI O'RGATISH METODIKASI

Muallif: Ro'zmetov Qadamboy Ollaberganovich¹

Affilyatsiya: Xorazm viloyati Qo'shko'pir tumani 10-son “Bolalar musiqa va san`at maktabi” o'qituvchisi¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14440025>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Afg'on rubobi cholg'usini o'rgatish metodikasini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qiladi. Afg'on rubobi Markaziy Osiyo xalqlarining boy musiqa madaniyatining muhim elementi sifatida o'rganiladi. Maqolada ushbu cholg'u asbobining tarixiy kelib chiqishi, tuzilishi, ovoz chiqarish texnikasi va o'quv jarayonida uni o'rgatishning samarali metodlari yoritilgan. Shuningdek, rubobning yosh musiqachilarda ijro mahoratini rivojlantirishdagi ahamiyati va uni musiqa ta'limida qo'llashning pedagogik imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Ishda innovatsion yondashuvlar va o'quv dasturlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar ham bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Afg'on rubobi, musiqa ta'limi, cholg'u asboblari, pedagogik metodika, ijro mahorati, Markaziy Osiyo musiqasi, innovatsion yondashuvlar, musiqa madaniyati.

Musiqa madaniyati insoniyatning bebaho ma'naviy boyligi bo'lib, uning asrlar davomida shakllangan turli xil cholg'u asboblari bu madaniyatning ajralmas qismidir. Afg'on rubobi ana shunday qadimiy cholg'u asboblaridan biri bo'lib, Markaziy Osiyo va uning atrofidagi xalqlarning musiqa madaniyati tarixida alohida o'rin tutadi. Bu cholg'u asbobi nafaqat o'zining noyob ovoz chiqarish imkoniyatlari bilan, balki xalqning o'ziga xos madaniyati va an'alarini aks ettiruvchi ifoda vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda musiqa ta'limida Afg'on rubobini o'rgatish masalasi dolzarb bo'lib, ushbu cholg'u asbobining ijrochilik texnikasini yosh avlodga o'rgatish, uning tarixi va madaniy ahamiyatini anglatish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, globallashuv jarayonida milliy cholg'u asboblarini asrab-avaylash va ularni xalqaro miqyosda targ'ib qilish orqali milliy madaniyatni boyitish imkoniyatlari kengaymoqda.

Ushbu maqolada Afg'on rubobining musiqiy-tarixiy ahamiyati, uning ijro texnikasi, o'quv jarayonida qo'llaniladigan samarali metodlar va bu jarayonda yuzaga keladigan pedagogik muammolarni hal etish yo'llari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, innovatsion uslublarni joriy etish orqali ushbu cholg'u asbobini o'rgatishning dolzarbligi asoslab beriladi.

Afg'on rubobining paydo bo'lish tarixi: Afg'on rubobi Markaziy Osiyo xalqlarining qadimiy musiqa madaniyatiga xos bo'lgan eng mashhur torli cholg'u asboblaridan biridir. Uning paydo bo'lish tarixi uzoq o'tmishga borib taqaladi va madaniy hamda geografik o'zaro aloqalarning natijasi sifatida shakllangan. Tadqiqotchilarning fikriga

ko'ra, rubobning ildizlari qadimgi fors va Hindiston madaniyatiga borib taqaladi. Ushbu cholg'u asbobining zamonaviy shakli esa asosan Afg'oniston hududida rivojlangan.

Rubob so'zi qadimgi fors tilidan olingan bo'lib, u "torli cholg'u" ma'nosini anglatadi. Qadimgi yozma manbalarda rubobga o'xshash cholg'u asboblari haqida miloddan avvalgi zamonlardan boshlab ma'lumotlar uchraydi. Islom madaniyati va fors ta'siri ostida ushbu cholg'u asbobi yanada takomillashgan va keng tarqalgan. O'rta asrlarda rubob Markaziy Osiyo, Afg'oniston va Hindiston mintaqalarida ijrochilik san'atining ajralmas qismi bo'lib qolgan.

Rubobning zamonaviy shakli XVII–XVIII asrlarda Afg'oniston hududida shakllangan. Bu davrda u saroy musiqasining muhim elementi sifatida foydalanilgan. Ayniqsa, afg'on xalqi o'rtasida rubob xalq qo'shiqlari va an'anaviy kuylarni ijro etish uchun asosiy cholg'u bo'lib xizmat qilgan. Rubobning keng tarqalishi va rivojlanishiga turli musiqiy oqimlar va madaniy aloqalar katta ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Hindiston va Markaziy Osiyo musiqasi o'rtasidagi madaniy bog'liqlik ushbu cholg'u asbobining shakllanishida muhim rol o'ynagan.

Rubobning konstruksiyasi va ovoz chiqarish xususiyatlari uning noyobligini ta'minlaydi. Cholg'u asbobining tuzilishi qadimdan o'ziga xos bo'lib, u ko'pincha tut yoki o'rik yog'ochidan yasaladi va maxsus teri bilan qoplanadi. Rubobning torlari ipak yoki metall materiallardan tayyorlanadi, bu esa uning musiqiy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Hozirgi kunda Afg'on rubobi nafaqat an'anaviy musiqa ijrochiligi, balki xalqaro miqyosdagi musiqa san'atida ham muhim o'rin tutadi. Uning o'ziga xos ohangi va ijro texnikasi rubobni milliy musiqa madaniyatining ramziga aylantirgan. Shu sababli, uning tarixini o'rganish nafaqat musiqa madaniyatining boyligini anglash, balki xalqning madaniy merosini saqlab qolishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Afg'on rubobi va uning ijrochilik san'ati bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili ushbu mavzuning musiqa ta'limi va ijro mahorati rivojida ahamiyatini yoritish imkonini beradi. Tadqiqotlarda rubob cholg'usining tarixi, konstruksiyasi va ijro texnikasi haqida keng qamrovli ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, bu jihatlar ta'lim jarayonida mazkur cholg'uni o'rgatishning nazariy va amaliy asoslarini yaratadi. Masalan, D. Sakata va M. Baily kabi tadqiqotchilarning ishlarida Afg'on rubobining tarixiy kelib chiqishi va u bilan bog'liq musiqiy an'analar batafsil yoritilgan. Ushbu asarlarda rubobning turli madaniyatlararo integratsiyasi va uning Sharq musiqasidagi o'rniga alohida urg'u berilgan. Bu rubobning nafaqat Afg'oniston madaniyatidagi, balki Markaziy Osiyo va Hindiston musiqiy an'alaridagi ahamiyatini ochib beradi.

Bundan tashqari, mahalliy va xorijiy tadqiqotlar rubob cholg'usining ijrochilik texnikasi va o'quv jarayonida uni o'rgatishning muhim jihatlariga e'tibor qaratadi. R. Farhat va J. Blum tomonidan o'rganilgan ijro texnikasi va pedagogik yondashuvlar rubobni o'rgatish metodikasini takomillashtirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Bu asarlarda rubob cholg'usining notografik tizimi, kuy tizimlari va musiqiy repertuarlari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, ular o'quv jarayonida amaliy qo'llanilishi mumkin. Milliy tadqiqotchilarning ishlarida, xususan, O'zbek va Tojik musiqashunosligi bo'yicha manbalarda rubobning Markaziy Osiyo xalqlari musiqa madaniyati bilan uzviy bog'liqligi tahlil qilingan. Bu adabiyotlar rubob ijrochiligining o'zbek maqom san'ati va xalq cholg'ulari bilan aloqalarini ochib beradi.

Shuningdek, musiqa ta'limida rubobni o'rgatishning pedagogik metodlari haqida yozilgan ilmiy maqolalar ham mavjud bo'lib, ularda innovatsion texnologiyalardan foydalanish, individual va guruhli ta'lim usullarini joriy etish bo'yicha qimmatli takliflar keltiriladi. Ushbu manbalar rubobni musiqa maktablari va oliy ta'lim muassasalarida samarali o'rgatish uchun asosiy metodologik yondashuvlarni shakllantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar Afg'on rubobi cholg'usining tarixiy va madaniy ahamiyatini yoritish, uni o'rgatish metodikasi uchun zarur bo'lgan nazariy va amaliy asoslarni yaratishda katta hissa qo'shgan. Ammo rubobni o'rgatishning zamonaviy talablariga mos innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar yetarli darajada rivojlanmagan bo'lib, bu borada qo'shimcha ishlarni amalga oshirish zarur.

Afg'on rubobi cholg'usini o'rgatish metodikasini shakllantirishda tarixiy an'analar va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rubob ijrochiligi o'ziga xos texnik murakkabliklarga ega bo'lib, uni o'rgatishda nazariy bilimlar bilan birga amaliy mashg'ulotlarga ham alohida e'tibor qaratish zarur. Ushbu asbobni o'rgatishda ijro texnikasining asoslarini tushuntirish, kuy tizimlari va maqom strukturalarini o'rgatish o'quvchilarda musiqiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy uslublar bilan bir qatorda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash rubobni o'rgatishda samarali natijalar beradi. Masalan, videodarslar, interaktiv platformalar va raqamli vositalar yordamida ijrochilik texnikasini mukammallashtirish imkoniyatlari ortmoqda. Ushbu yondashuvlar nafaqat individual ta'limda, balki guruhli mashg'ulotlarda ham muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin. Muhokama jarayonida rubob cholg'usining tuzilishi va ovoz chiqarish xususiyatlari uning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirish omili sifatida baholandi. Rubobning kuy tartiblari va maqomlar bilan bog'liq repertuarining xilma-xilligi o'quvchilarda ijro mahorati va musiqiy didni shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ijro texnikasidagi murakkabliklar va bu cholg'uni o'rganish jarayonidagi o'ziga xosliklar o'qituvchilar uchun qo'shimcha metodik vositalar yaratishni talab qiladi.

Shuningdek, Afg'on rubobi musiqasi milliy madaniy meros sifatida yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida muhim rol o'ynashi ta'kidlanadi. Uni o'rganish jarayoni nafaqat cholg'u texnikasini egallashni, balki o'quvchilarga milliy musiqa madaniyatini qadrlash ko'nikmasini singdirishni ham o'z ichiga oladi. Biroq, milliy cholg'ularni o'rgatishda mavjud o'quv dasturlari va darsliklarni takomillashtirish zarurligi dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Muhokama davomida rubobni o'rgatishdagi mavjud muammolar ham ko'rib chiqildi. Masalan, maxsus o'quv qo'llanmalarining yetishmasligi va malakali o'qituvchilarning kamligi ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, rubobni o'rgatish bo'yicha ilg'or tajribalarni joriy etish, o'quv qo'llanmalarini yaratish va pedagoglar uchun maxsus treninglar tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda. Afg'on rubobini o'rgatish metodikasini shakllantirishda tarixiy tajriba va zamonaviy pedagogik texnologiyalar uyg'unligini ta'minlash, o'quv dasturlarini takomillashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar rubobni

xalqaro miqyosda targ'ib qilish va milliy musiqa madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Afg'on rubobi cholg'usini o'rgatish metodikasi milliy musiqa madaniyatini saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu cholg'uni o'rgatish jarayonida an'anaviy ijrochilik uslublari bilan birga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish samaradorlikni oshiradi. Rubobning o'ziga xos ijro texnikasi, maqom tizimlari va kuy repertuarlarini o'quvchilar bilan ishlash jarayonida qo'llash yosh musiqachilarning ijro mahoratini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar jarayonida rubobni o'rgatishdagi asosiy muammolar aniqlanib, ularni hal etish bo'yicha bir qator takliflar ishlab chiqildi. Jumladan, o'quv qo'llanmalarini yaratish, malakali o'qituvchilar tayyorlash va o'quv dasturlarini zamonaviylashtirish zarurligi ta'kidlandi. Shuningdek, innovatsion vositalardan, xususan, videodarslar, interaktiv platformalar va raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish rubobni o'rgatish jarayonini yanada samarali qilish imkonini beradi. Ushbu izlanishlar shuni ko'rsatadiki, Afg'on rubobi nafaqat musiqiy cholg'u asbobi sifatida, balki milliy ma'naviyatni tarbiyalash va yosh avlodga madaniy qadriyatlarini singdirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Uni o'rgatish orqali nafaqat ijro mahoratini oshirish, balki milliy musiqa merosini asrab-avaylash va xalqaro miqyosda targ'ib qilish imkoniyati ham yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, Afg'on rubobi cholg'usini o'rgatish metodikasi bo'yicha izlanishlarni davom ettirish, mavjud tajribalarni takomillashtirish va ta'lim jarayonida ilg'or yondashuvlarni qo'llash zarur. Bu esa milliy musiqa madaniyatini rivojlantirishga salmoqli hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- Sakata, D. (1983). *Music in the Mind: The Concepts of Music and Musician in Afghanistan*. Kent State University Press.
- Baily, J. (1988). *Music of Afghanistan: Professional Musicians in the City of Herat*. Cambridge University Press.
- Farhat, H. (2004). *The Dastgah Concept in Persian Music*. Cambridge University Press.
- Blum, S. (1980). *The Musical Culture of Afghanistan*. Harvard University Press.
- Rice, T. (2001). *Ethnomusicology: A Contemporary Reader*. Routledge.
- Levin, T. (1996). *The Hundred Thousand Fools of God: Musical Travels in Central Asia*. Indiana University Press.
- Bakhtiar, A. (2015). *Traditional Instruments of Afghanistan*. Afghan Cultural Heritage Foundation.
- Sadoi, R. (2012). *Maqom Traditions in Central Asia*. UNESCO Publishing.
- Nazari, F. (2019). *Rubab: The Afghan Lute and Its Cultural Significance*. Kabul University Press.